

چُنْبِرِی مے نَمَیْد۔ کِه در او اَوَّلِ حَالِ قُوَّتِ بَدَنِی و عَزْمِ
 نَابِسْت و ذکا و کِبَیاسْتِ طَبِیْعِ او سَبَبِ اِمْتِیازِ بَیْنِ
 اَمثال و اقْرانِ گُشت۔ و حِدَّتِ طَبِیْعِ و فِرَاسْتِ ذَاتِیْ او
 اِگْرَ چِه بَمُرور و تَجْرِبَتِ زَیاد شُد۔ لَکِن بَرگَزِ بِنزَوِیْتِ
 تَمذِیْبِ نِیاقَت۔ وِیْرانی و هَرَج و مَرَجِ مَمْلُکَتِ او سا
 بِ خِیالاتِ بَرُوْرگِ اِتْمَاحَتِ پ دِچُوں کُوشِ شِہائے کِه
 در بَابِ اِخْرَاجِ اِقاغِنه کُرد۔ و فِیر و زِیْعے و سِے دِریں
 بَابِ مَلاحِظَه شُود۔ مے تُوں گُفت۔ کِه غَضَبِ نَامِ سُلْطَنَتِ
 بے جا نَبُود۔ بَسَبَبِ اِیْنکِه مَدَنها بُوْد۔ کِه در حَقِیْقَتِ
 اِیْن اَمْر با او بُوْد۔ اِگْر بَعْدِ اَز اَنْ اِسْتِغْفَا مے کُرد۔
 خَطِرِ عَظِیْمِ هَم بِنِیْمَتِ خُود و هَم بِنِیْمَتِ مَلِئِی کِه
 بِشِجَاعَتِ و کَاوَدائِیْ او اَز چَنگِ اَعْدَا خِلاصِی یافْتَه
 بُوْد۔ دا شَتَبَه بَعْدِ اَز اِیْنکِه اَقْبا نالِ رَا اَز اِیْرانِ
 رانْد۔ و در مُجَارَباتِ با اَعْمَیْمانِ کُتُوْحاتِ نُهَیایاں کُرد۔ و
 قَصدِ مَدارِ و کَابِلِ رَا بِ سَیْطَرِ تَصَرُّفِ آوَرْد۔ بِنِ تَازِیْرِ
 و حِکْمَتِ دُشْمَنانِ مَمْلُکَتِ رَا دُوشْتِ سَاخْتِ پ اَسبابِ
 تَنْخِیْرِ بِنْدُوشْتانِ مَرُوقُومِ شُد۔ اِگْرَ چِه سَبَبِ خَرابِیْ هَزَلِ رَا
 خِلاَقِ شُد۔ لَکِن شَیْدِ بَیْچِیْکِ اَز سَلارِ طِیْنِ اَشِیائِی
 بَدِیْنِ عَظِیْمِی با کَمْتَرِ گُناہِ نَمُودَه اِند پ دُولتِی کِه
 اَز بِنْدُوشْتانِ بِنِ چَنگِ آوَرْد۔ بِاِعْتِ رَا اِیْن شُد۔
 کِه تَنْجِیْلِ و اِحْتِشَامِ قَدِیْمِ اِیْرانِ رَا تازَه و
 مَرُودِمِ اَنْ مَمْلُکَتِ رَا بِلْتِ آوازَه کُرد۔ و تَاخْتِ
 و تازِیْ کِه بِنِ بِلادِ بُوخارا نَمُودَنْد۔ نَقَطِ بِنْتَرِیْبِ

و جسے پُورے بہ چہنتِ آرامے - بلکہ بر قوت و شہرتِ
 ملک و ملت افزود - و از حرکتِ مردانہ کہ پالشیہ
 پادشاہِ بخارا و سلطانِ ہندوستان کرد - معلوم
 مے شود - کہ استحكامِ بنیانِ اقتدارِ خود را در شہرتِ
 متمشیر و قوتِ تدبیر مے دانست نہ در فسحتِ مملکت
 و بسطتِ سلطنت - بہناہیں اعم ازین کہ ملاحظہ کارہائے
 کہ در اوائلِ براسے ایراں کرد - بشود - یا نظر
 بر شجاعت و شہامت و کاردانی کہ در ایامِ حیات
 از وکے ظاہر شد - کنیم - یا مروت و مداراتے کہ در
 ہر یک از فتوحاتِ آشکار کرد - یا کارہائے پندرسگے
 کہ از وکے صادر گشت - بہر ملاحظہ این پادشاہ
 مستحق و سزاوارِ کمالِ ستائش و تحسین و شایستگی و
 مستوجبِ نہایتِ تکریم و تعظیم است - تا کہ تغیرے
 کہ در اواخرِ عمر در مزاجش پیدا شد - و حرص و
 بدگمانی کہ بر طبیعتش غالب کرد - اورا از بے رحم
 ترین ظلمہ ساخت - گویا مقدر شدہ بود - کہ ایراں
 از ہماں دستے کہ شہرتِ حیاتِ یافت - ضرورتِ حما
 یابد - در ہماں اوقات کہ مزاجِ نادرِ مبتلا بہ راہیں
 اختلالِ عظیم بود - ہنوز خیالِ ترقی و تقویتِ ایراں
 را در خاطر داشت - بشیاء مائل بود - کہ بازارِ تجارت
 ملکِ رواجِ یابد - و چہنیں مے دانست - کہ اگر
 جہازِ ہائے تجارتی ترقیب یابد - باعثِ ازدیادِ دولت و
 اقتدارِ ملت و مملکت خواهد بود - لہذا بہ استعانتِ

یکے از انگریزوں در دریائے رگیان شروع بہ این کار
 کرد۔ تاکن این عمل فائدہ بہ حال راجوں نہ بخشید۔
 و محریک حسد و رومیہ گشتہ سبب خرابی کارخانہ تجارت
 انگریز کہ تاہ در آن صفحات بنائے کار گذاشتہ بودند۔
 شد و پنجہیں حکم کرد تا سفارین تجارتی در خلیج
 عجم ترتیب دہند۔ و چنانکہ عادت ظلم بے باک
 است۔ حکم کرد۔ تا چونکہ بجمت بنائے مراکب ضرور
 است۔ از نازندران آرد۔ کہ مسافت آن زیادہ بر
 شش صد میل است۔ و نہ رود و نہ کاری باری
 در عرض این مسافت یافت می شود۔ رعایای دیہات
 ما بین مجبور بودند۔ کہ باری کار کہ ہرگز صورت نگرقت۔
 مد کنند۔ تا وہ سال قبل انہیں چوب ہایے تا تراشیدہ
 و بکار نرفتہ در کنار دریائے پوشتر دیدہ می شد۔ و
 پنجہیں حکم کرد۔ کہ سنگ مرمر از آذربایجان بہ جہت
 ترتیبین سراہایے کلات و مشہد پیرند۔ کہ حمل و نقل
 آن اکثر از چوب ہایے کشتی سبب زحمت مرہ دم نشد۔
 در ہزار و ہشت صد و وہ عیسوی مؤلف اوراق جائے
 را کہ مرمر از آبخائے بڑدہ آند۔ دید۔ و ہنوز
 قطعہ ہایے بزرگ و خام نا تمام در آبخا بسیار است۔
 کہ بعد از قوت نادر کسے منتفیست نشدہ است۔ و مخد
 این سنگ ہا در کنار بخیرہ ارومپہ است۔ و تا مراغہ
 بقدر پیچدہ ذیل مسافت دارد۔ و پانچہیکے از دلائل
 قوی کہ نادر ماہل بہ ترقی تجارت بود۔ این است

کہ یکے از مُتجاریں مُتَعَبِّرِ اَنگَرِبِزِ سِه سال قَبْلِ از قَوْتِ
 او در وقتے کہ اِیراں از جَوْر و اِحْجَات و ظُلْمِ و
 بیدادِ او ویراں بُوْد - با نَدُوْسے او رِقْمَتِ گُفْت -
 کہ مَنبَغے از مالِ او را در شَوْرِشِ اِسْتِزِ آبا د بے
 غارت بَرْدَدَه اَنَد - نادرِ مُسْتَحْکَمِ کَرْد - تا آ نَجَ از و سے
 بَرْدَدَه اَنَد - یا بَعِیْنِهِ مُسْتَزِدِ سَا زَنَد - یا اَمْوَالِ کَسَا نے
 را کہ در غارت دَشْتے دَا شْتَة اَنَد - فَرُو خْتَة بَهائے آل
 را در عَوَضِ پَدْر هَشْد ۰

مُنْتَخَبَاتِ اخْلَاقِ جَلَالِی

لَا مَعَ دَوْمٍ وَر تَذْوِیرِ مَنَزَلِ

لَمَعَةُ چَهَارُمِ وَر سِیَاسَتِ اَوْلَادِ

اولاً باید - که دایره لائق - مستند المیزان براسی او
 تعیین کنند - چه کیفیت روحی و نفسانی در مولود سرایت
 کند - و چوں در تربیت حقه وارد است - که تعیین ایشم
 در روز هفتم کرده دن اولی است - متابعت آن باید نمود -
 و همانا حکمت در تاخیر آن باشد - که بعد از تاخیر
 ناسی لائق تعیین نمایند - چه اگر ناسی تا ملائمت تعیین
 کنند - همه عمر از آن در کدورت باشد - و ازین رحمت
 رعایت نام کرده دن از حقوق فرزندان است بر پدر *
 و چوں رضاع تمام شود - بتادیب او مشغول باید شد -
 تا کسب اخلاق ذمیه نکند - چه قابلیت ایشان بر کمال

اشت۔ و میلِ طبیعت بر ذارِئِل در نفوس مرہ کوزِ اشت۔
 چنانچہ سابقاً بیانِ رقت۔ و در تہذیبِ اخلاق او بر
 وجہی کہ گفتہ شد۔ تأسی بہ طبیعت نمودہ تہذیب نگندارد۔
 و چون اول آثارِ قوتِ تیز حیاست۔ چنانچہ گذشت۔
 غلبہ حیا دلیلِ سخابت و فضیلت باشد۔ پس چون ریس
 خصالت از او مشاہدہ رود۔ در تادیبش احتیاط زیاد باید
 نمود۔ اول تادیبات آنکہ او را از مخالفت با خدا او
 کہ بہ رذائلِ موسوم باشد۔ منع کلی نمایند۔ چہ نفوس
 صبیان بمنزلہ لویح سادہ باشد۔ و قبولِ شورت بسہولت
 نمایند۔ بعد از آن او را شرایعِ دین و آدابِ سنن
 پیاموزانند۔ و بمواظبت بر آن دارند۔ و بر امتناع از آن
 زجر و تادیب نمایند بقدرِ طاقت و مقدارِ قوت او
 چنانچہ در احکامِ شریعت مقرر شدہ۔ در سن ہفت
 سالگی او را نماز امر کنند۔ و اگر در سن دہ سالگی
 تزک کنند۔ او را بفریب تادیب کنند۔ و او را بر مدحت
 اخیار و مذمت اشرار بسخرات تخریص دہند۔ و از
 فرود تنفیر نمایند۔ و اگر بہ جیبے اشیان نمایند۔ محبت
 کنند۔ و اگر بہ قبیحی مبادرت نمایند۔ بمذمت تخریب کنند۔
 و تا میسر باشد۔ سوزنش صریح نکنند۔ بلکہ حمل بر
 سہو کنند۔ تا موجبِ تہرات او نشود۔ و اگر پوشیدہ
 دارد۔ ہتکِ بشر او نکنند۔ و اگر بکارِ اشجام۔ در
 خلوت او را توییح بلیغ کنند۔ و در قبیح آن بغل مبالغہ
 نمایند۔ و از معاشرت بترسانند۔ و از تکرارِ توییح و

ہکا شفت اجتراز نمایند کہ میادا بسلامت عادت کند۔ و
 وقاحت در اورا رخ شود۔ *بِقَنْصَانِ النَّاسِ حَرِيصٌ عَلٰی*
مَا مَنَعَ بِرِ مُعَاوَدَتِ حَرِيصٌ كَرَدُو۔ بنگہ حُسن حیل بکار
 دارند۔ و باید۔ کہ در نظر اولذاتِ اشل و شرب و لباس
 فاخره را *مستخف* گر دانند۔ و در خاطرش قرار دہند۔
 کہ جامہای *مفتش و منون شیوہ* زنان است۔ و مردان
 باید کہ خود را ازین *مرفح* دارند۔ و *مطبخ* نظر آب و
 عسل ساختن عادت بہائم است۔ و اول آداب طعام خوردن
 چنانچہ *خواید آمد۔* اورا *پیا موزند۔* و *تفہیمش* کنند۔ کہ غرض
 از خوردن *صحت است نہ لذت۔* و *اغذیہ* و *اشربہ* بہ
بنزلیہ *ادویہ* است۔ کہ *بآن دفع جوع و عطش* کنند۔
 و *ہیچنانکہ* *ادویہ* را *بقدر ضرورت و مضاحت دفع مرض*
تناول باید کرد۔ *اغذیہ* و *اشربہ* *ببمقدار سد جوع*
و دفع عطش باید۔ و او را از *تفتن* در طعام *منع*
 کنند۔ و *باقتضای* *بریک* *طعام* *مائل سازند۔* و *اشتیہ*
 او را *صنبت* کنند۔ تا بہ ہر *طعام* *اقتضای* تواند کرد۔
 و *بلذائذ مشقوف* نباشد۔ و *گاہ گاہ* اورا *نان رتی*
 دہند۔ تا *بوقت ضرورت* *بآن* *تواند ساخت*۔ و *این*
آداب *از غیر اغنیاست*۔ و *از اغنیای* *نیکو تر* باشد۔
 و *شام* را از *چاشت* *بیشتر* دہند۔ تا *روز* *خراب* و
کسالت *برو* *غلبہ* *نکند*۔ و *گوشت* بہ *اعتدال* دہند۔
 تا *موجب* *ثقل* و *یلا* *دات* *نشود*۔ و *از* *حلا* و *میوہ* و
اطعمہ *سریعہ* *الاستیجاء* اورا *منع* کنند۔ و *از* *آب* *درمیان*

طعام خوردن منع کنند - و هر چند همه کس را از مشکرات
 اختراز واجب است - در کودکان بحسب عقل مبالغه
 بیشتر است - چه به نفس و بدن ایشان مضرت است -
 و بر غضب و تمور و دقاحت و طیش باعث شود -
 و این ملکات رویه در او مستحکم گره دهد - بلکه او را از
 مجالس این طائفه بے مصلحت منع باید کرد - و از
 سخنان قبیح شنیدن مانع باید شد - و تا از وظایف آداب
 فارغ نشود - و تعب تمام نکشد - طعامش ندرهند - و
 از کارهای پوشیده او را منع کنند - تا بر قبارح دلیر
 نشود - چه بر آریبه باعث بر پوشیدن قبیح تواند بود - که
 در آن فصل تصور کرده باشد - و از خواب روز و خواب
 بسیار در شب منع کنند - و از جامه نرم و اشباب تنعم
 مثل خیش و سردایه در تابستان - و آتش و پوستین در
 زمستان اجتناب دهند - و به حرکت و پیاده رفتن و
 سواری کرده دن و ریاضات مناسب او را عادت دهند - و
 آداب برخواستن و نشستن و سخن گفتن چنانچه خواهد آمد -
 پیاموزانند - و به ترتیب موسی و تزویرین و ملائک زنان
 او را زینت کنند - و انگشتری تا وقت حاجت نرسد -
 باو ندهند - و از مفاخرت بر اقرا و پدرا و اشباب
 دنیوی او را منع کنند - و از دروغ گفتن باز دارند -
 و بکلی از سوگند خواه راست و خواه دروغ شے کنند -
 چه سوگند از همه کس قبیح است - و بحسب شرع اگر چه
 راست باشد - مکروه است - مگر آنکه متضمن مصلحت دینی

باشد - و اگر مردان را بستوگند احتیاج باشد - کودکان
 را این احتیاج نیست - و بخاموشی و اقتصار بر جواب و
 در پیش بزرگان مستحیح بودن و سخن نیکو عادت کرده دن
 مارا گره دانشد - و بزرگ زادگان را احتیاج باری آداب
 بیشتر باشد - و باید که معلم دیندار و عاقل باشد - و بر
 ریاضت اخلاق واقف - و بطهارت ذیل و وقار و
 پیمت و معروف مشهور - و از اخلاق ملوک و آداب
 مجالست و مواکلت با ایشان و محاورت با هر طائفه از
 طوائف مردم با خبر - و باید که دیگر اینها را چس بنکد
 بزرگ زادگان که آداب کریمه مستحلی باشند - با او در
 مکتب باشند - تا ملول نشود - و آداب از ایشان فرا گیرد -
 و بواسطه مشاهده ایشان در تعلم سخن بیشتر کند - و چون
 معلم ادرا بضرر تادیب کند - از فریاد و شفاعت منع
 کنند - چه آن شیمه همایک و ضعف است - و معلم باید -
 که تا تقصیر ظاهر از مشاهده نکند - بضرر اقدام
 ننماید - و چون بضرر حاجت افتد - در اول باید که
 به شمار اندک و الم بشمار باشد - تا عبرت گیرد - و بر
 معاودت جزأت نکند - و او را بر سخاوت نره غیب کنند -
 و خطایم دینوی را در چشم او خوار و حقیر سازند - چه
 آفت محبت زر و سیم از آفت سموم و اقامی بیشتر
 است - و امام غزالی در تفسیر کریمه و اجنبینا و بی
 ان نعبد الا صنم - می فرماید - که مراد به اصنام زر و
 سیم است - و ابراهیم علیه السلام دعا فرموده - که مرا و

فرزندانِ مرا از عبادتِ زر و سیم و ولستگیِ بآن دُوری
 وہ۔ چہ منشاءِ جمیع مفاسدِ محبتِ آنست۔ و در اوقاتِ
 عطلہ ایشان را رخصتِ بازی کردن و ہند۔ بشرطِ آنکہ
 مشغول بر تعبِ زیادہ و از بیکاپِ قبیحہ نباشد۔ و راہیں
 آداب از ہمہ کس مستحسن باشد۔ و از جوانانِ نیکوتر۔
 و چوں قوتِ تمیز در او غالب شود۔ اورا تقربیم کنند۔
 کہ غرضِ اصلی از اسبابِ دنیوی حفظِ صحتِ است۔ تا
 بدن چند آنکہ نفسِ استعدادِ دارُ البقا حاصل کند۔ چنانکہ
 پس اگر اہلِ علم باشند۔ بہ ترتیبی کہ مذکور شد۔ اورا
 تعلیمِ علومِ نایبہ۔ و اگر اہلِ صناعت باشند۔ بعد از آنکہ
 از آداب و ارجیہ شرعیہ فارغ شدہ باشند۔ بہ تعلیمِ آن
 مشغول سازند۔ و اولیٰ آن است۔ کہ در طبیعتِ کودک
 نظر کنند۔ و از احوالِ او تفرس جویند۔ کہ استعدادِ کدام
 علم و صناعت بیشتر دارد۔ اورا بآن مشغول دارند۔
 چہ بمقتضای کُلِّ مَیْسَرٍ لِمَا خَلِقَ لَہُ ہر کس را
 استعدادِ ہر صناعت نیست۔ بلکہ ہر یک را استعدادِ
 صناعتی خاص است۔ و در تحتِ راہیں ہرے است
 غامض۔ کہ سببِ توأمِ عالم و انتظامِ احوالِ بنی آدم
 است۔ و حکمایِ سابق در طایرِعِ مَوُودِ نظرِ سیکودہ اند۔
 و او را بہ ہر صناعت کہ بحسبِ اوضاعِ نجومی لائق
 حال مے دیدہ اند۔ مشغول مے ساختہ اند۔ چہ ہر کس
 کہ مشغولِ صناعتی باشد۔ بانڈک سعیِ تکمیلِ آن تواند کرد۔
 و چوں غیر مستعد باشد۔ سعیِ او در آن تعطیلِ روزگار

و تَضِيعِ اَعْمَارِ بَاشَد۔ و اِگر طَبَعِش مُلَاعِمٌ صِنَاعَتِي نَبَاشَد۔
و اَلَاتِ و اَذْوَاتِ مُسَاعِدَةٍ۔ اَوْرَا بَرِ اَلِ مُكَلَّفَاتِ مَدَارِنَد۔
و بَ صِنَاعَتِي دِيگر نَقْلِ كُنند بَشَرِي اَتَكِه اَز تَشْبِيهَاتِ بَرِ اَلِ
يَا سِ كَلِّي شُدِه بَاشَد۔ تا مَوْجِبِ اِضْطِرَابِ نَشُود۔ و دَر
اَشْنَائِي هَر فَنِ رِيَايَتِي لَازِمٌ كِه تَخْرِيكِي حَرَارَتِ غَرِيبي كُنند۔
و بَدْو حَقِيْقَتِ صِحَّتِ و نَفِي كَسَلِ و بِلَادَتِ بَاشَد۔ عَادَتِ
نُمَايَد۔ و چُونِ صِنَاعَتِي بِيَا مَوْزِد۔ بَكَسِبِ و تَجَرِ مَعِيشَتِ
اَز اَلِ اَمْرِش كُنند۔ تا چُونِ حِلَاوَتِ اَلِ دَرِيَا بَد۔ دَر
مَكْبِيلِ اَلِ كُوشَد۔ و دَرِ دَقَائِقِ اَلِ صِنَعَتِ سَبَقَتِ گِيرَد۔
و نِيَز بَرِ نَعِيْشِ اَز كَسِبِ مَبِيلِ كِه شَبِيهٌ اَحْرَارِ اَسْت۔
عَادَتِ كُنند۔ و بَرِ رِزْقِي كِه اَز پَدَرِ و مَادَرِ بَا و رَسَد۔
اِعْتِمَادِ نُمَايَد۔ چِه اَكْثَرِ اَوْلَادِ اَغْنِيَا كِه بَ تَرْوَتِ پَدَرَا
مَغْرُورِ بُوْدنَد۔ اَز تَعْلِيْمِ صِنَاعَاتِ مَحْرُومِ شُدنَد۔ و بَعْدِ
اَز تَقَلُّبِ رُوْزگارِ دَر عَرَضِي ضِيَاعِ اُفْتَادنَد۔ و چُونِ
دَر اِكْتِسَابِ و تَعْيِيْنِ يَانِ مُسْتَقِلِ شُود۔ اَوَّلِ اَنَسْت۔
كِه اَوْرَا مُتَابِلِ سَاوَنَد۔ و حَاصِلِ اَوْرَا جُدَا كُنند۔ و
مَكْرَبِ فَرَسِ فَرُزَنَدَا رَا دَر مِيَا نِ خَدَمِ و حَشَمِ تَرْوِيْتِ نَكْرُودنَد۔
بَلَكِه بَانِقَاتِ بَطْرِ فَرِيَسْتَا دَنَدنَد۔ تا بَحْثُونَتِ عَيْشِ عَادَتِ
كِرْدنَدنَد و عَادَتِ رُوْسَايِي و عَيْمِ هِي سِ بُوْدنَد۔ و كَسِي كِه بَصِيْرِي
اِي سِ طَرِيْقِ نَشُو و نُمَا يَافَتَه بَاشَد۔ اِصْلَاحِ اَوْ مُشْكِلِ بُوْد۔
مُخَصَّصاً كِه بَسِيْنِ دَر آدِه بَاشَد۔ چُونِ چَوْبِ خُشَكِ كِه
رَا سَنَتِ سَاخْتِنِ اَلِ دُشْمُوَارِ اَسْت۔ سَقْرَا طِ اَكْبِيْمِ رَا چُونِ
پَرُو سِيْدنَد۔ كِه چَرَا مَعِي لَطَتِ نُو بَا جَوَا نَا بَشِيْر اَسْت ؟

ہیں جواب گفتم کہ در تریبیت دختران بآنچه لائق ایشان
 باشد۔ از ملازمت خانہ و مبالغت در حجاب و عفت و
 حیا و حصال کہ در زنان بیان رفت۔ تریبیت باید نمود۔
 و ہنر ہائے لائق آموخت۔ و چون بہتر شوہر رسد۔
 در تریبیت و بیج ایشان با گفتوگو تکمیل باید نمود۔ این است
 طریق تریبیت اولاد و چون در آنست۔ این مباحثہ و غدہ
 شرح بعضی آداب واقع شدہ۔ استجاز ضروری است۔
 و آن آداب اگرچہ مخصوص کودکان نیست۔ درین باب
 مذکور شد۔ چہ و توفیق بر قابلیت ایشان بیشتر است۔

آداب سخن گفتن

باید کہ بسیار نگوید۔ چہ بسیار گفتن نشانی خفت
 دماغ و سخافت عقل و موجب سقوط مقام و تزلزل
 و نفع باشد۔ حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا فرماید۔
 کہ حضرت مصطفیٰ صلے اللہ علیہ وسلم کہ طوطی خوش زبان
 و ما یطوق عن الہوی بود علیہ افضل الصلوٰت و اکمل
 التبحیات سخن با رعناں فرمودے۔ بہر تیر کہ در مجلس کہ
 متنادی شدے۔ کلماتی کہ بزبان خفایق نرجمان آن حضرت
 جاری شدے۔ توانستہ شمرود۔ بو تریبیت گفتہ۔ چون کسی
 را بینی۔ کہ بے حاجت سخن بسیار می گوید۔ یقین دال۔
 کہ دیوانہ است۔ و تا آنچه خواهد گفت۔ در خاطر مقرر
 نمکند۔ بتلفظ نیارد۔ و حکما گفتہ اند۔ فکر ہزارا شمر قتل۔
 و سخن مکرر نگوید۔ مگر آنکہ احتیاجے ہاں واقع شود۔ و

آن سهنگام باید - که از تنگار به تنگ نیاید - و هر کس که
 شکایت کند - اگر چه بر آن واقف باشد - باید که وقوف خود
 بر آن اظهار نکند - تا آن کس سخن تمام نکند - سخن که
 از غیر او پرسند - جواب نگوید - و اگر از جماعتی پرسند -
 که او داخل ایشان باشد - بر دیگران سبقت نگردد - و
 اگر کسی بجزاب مشغول شود - و او بر بهتر از آن قادر
 باشد - صبر کند - تا آن کس سخن تمام کند - پس جواب
 خود بگوید - بر و شمس که طعن در مستقدم نباشد - و تا سخن
 که با او گویند - تمام نشود - بجزاب اشتغال ننماید - و در
 محاوره و مباحثه که در حضور او گذرد - چوں با او دخل
 نه داشته باشد - دخل ننماید - و اگر سخن از پوشیده
 دارند - استراق سمع نکند - و با بزرگتران مجلس سخن کنایات
 نگوید - و آواز با اعتدال بر کشد - نه پشت نه بلش - و اگر
 سخن تشکیک افتد - به تمثیل روشن گره داند - و به مصلحت
 به اطناب نگویند - بلکه طریقہ ایجاز سپرد - و الفاظ غریبه
 و کنایات بعیده استعمال نکند - و از فحش و شتم اشیر از
 نماید - و اگر احتیاج به تعجیر از امری فاحش افتد - به
 تعریض و کنایات اکتفا کند - و از مزاح شنیع که موجب
 سقوط مروت و حدوث استهانت و جاب جفد دعوات
 باشد - اجتناب واجب داند - و در هر مقامی کلام بر
 وفق مقتضای حال راند - و در مکالمه بدست و چشم و
 آبرو اشارت نکند - مگر اشارت لطیف که مقتضای مقام
 باشد - و خواه سخن خواه باطل اصد با اهل مجلس خاصه با بزرگان

و سفیہاں لہجہ و خلاف نوززدہ - و با کسی کہ مبالغہ با دے
 مفید نباشد - انہجہ ممکنہ - و در مناظرہ شرط انصاف نگاہ
 دارد - و سخن دہن با کسی کہ قہم او ہاں نرسد - نگوید - و
 باہر کسی بقدر عقل او سخن کند - چنانچہ حضرت رسالت پناہ
 صلی اللہ علیہ وسلم فرمود - تَحْنُ مَعَاشِرُ الْأَنْبِيَاءِ أَمْرًا
 أَنَّ نُكَلَّمَ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ وَرَيْسُ عَيْبِ السَّلَامِ
 فَرُجُودٌ - وَ لَا تُصْنِعُوا الْحِكْمَةَ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهَا تَطَاهُوهُمْ وَ
 در محاورت طریق ملاحظت مرعی دارد - و حرکات و افعال
 و اقوال ہیچ کس را محاکات نکنند - و سخن موحش نگوید -
 و چوں پیش برزگے سخن گوید - ابتدا ز پیڑے کند - کہ
 بقال مسہرک باشد - چوں بقایے دولت و دوام سعادت
 و نظائر آں - و از غیبت و نامی و بہتان و دروغ
 گفتن و شنودن بکلی اجزاز واجب داند - و با اہل آں
 مداخلت نکند - و باید - کہ شنیدن او از گفتن بیشتر باشد -
 و از حکمی پرسیدند - کہ چرا شنفتن تو از گفتن بیش
 است - گفت - زیرا کہ مرا دو گوش دادہ اند - و
 یک زباں - مضرعہ

یعنی کہ دو بشنو و یکے بیش نگو

آداب حرکت و سکون

در رفتن تعجیب نکند - کہ نشانہ طیش است - و تانی
 زیادہ از حد نکند - کہ علامت کسل است - و چوں
 متکبران سخرامد - و بہ شیوہ زنان و منحہثان خود را

نجیبانند - و طریقه اعتدال نگاه دارو - و بسیار باته پس
 نه نگرد - که آن شبیه بلبلان است - و پیوسته سر در پیش
 ندارد - که آن دلیل غلبه حزن و فکر است - و در
 رکوب نیز اعتدال نگاه دارد - و در نشستن پایه دراز
 نکند - و یک پایه بر دیگر نهد - و بر زانو نه نشیند -
 الا در خدمت پادشاه و استاد و پدر و کسی که بمشابه
 ایشان باشد - و سر بر زانو و دست نهد - که علامت
 حزن و کسالت باشد - و گردن کج نکند - و از حرکات
 عبث مثل بازی بارش و دیگر اعضا احتراز کند - و
 انگشت در بینی و دهن نکند - و از مفاصل انگشت
 و غیره بانگ بیرون نیاورد - و از شادوب و قطنی اجتناب
 کند - و آب دهن و بینی چنان نیندازد - که حاضران
 مشاهده کنند - یا آواز آن بشنوند - و رو بقبله نیندازد -
 و بدست و سر آستین و دامن پاک نکند - و بخون
 به مجلس رود - فرو نه از جایگاه خود بلند تر از آن
 نشیند - و اگر بزرگ مجلس او باشد - هر جا که نشیند -
 جائز بود - چه صدر آنجا خواهد بود - و اگر بے وقوف بر
 جای خود نه نشیند - چوں واقف شود - باز بجای خود
 آید - و اگر جای خود خالی نیاید - باز گردد - بے آنکه
 اضطرابی و کراهتی بخود راه دهد - و پیش غیر حرم و خدم
 جز روی و دست برهنه نکند - و از زانومانات بپنج حال برهنه
 نسازد - نه در خلا و نه در ملا - مگر عند احتیاج - مثل قضای حاجت
 و غسل و نظائر آن - و در پیش مردم نشیند - و اهدا

بہ پشت باز بیفتد۔ خاصتہً کہ در خواب غیبطہ کند۔ چہ بارہا
 ہیئت تحقن سبب زیادتی آن شود۔ و اگر در میان محبت
 خواب بر او غلبہ کند۔ اگر تواند بر خیزد۔ و الا خواب
 را بہ حکایتی یا فکرے یا غیر آن از خود دفع کند۔
 و اگر با جماعتی باشد۔ و ایشان خواب کنند۔ یا موافقت
 کند۔ یا بیرون آید۔ و حاصل آنکہ بر وجہ سُدوک
 کند۔ کہ مردم را ازو نفرتی و زشتی نباشد۔ و اگر
 بعضی از این عادات بر او ثقیل نماید۔ تا تل کند۔
 کہ ملامتی کہ بر اعداد آن مترتب شود۔ شنیع تر و
 ثقیل تر از تحملِ مشقت است در کسب آن *

لمعہ پنجم در رعایت

محققین پدران و مادران

چوں بمقتضای عقل و نقل مشکِ مستعجم واجب است۔
 و بعد از رجم الہی بیچ نعمت در حق فرزندان ما نشد
 نعمتِ پدر و مادر نیست۔ چہ پدر سبب صوری و وجود
 اوست۔ و بعد از آن وسیلہ تربیت او بہ تہیہ اغذیہ
 و ایسہ و ضروریات۔ کہ سبب بقای او و بلوغ کمال
 نشو و نما ست۔ و باز واسطہ حصول کمالات نفسانی او
 چوں آداب و ہنرہا و صناعات۔ و باذیاع مشقت و تعب
 جمع اشباب دنیوی مے نماید۔ و برای او ذخیرہ مے سازد۔
 و آن را با و از زانی مے دارد۔ بلکہ در ایثار اورا بر خود

مُتَقَدِّمِ مے نماید۔ و مادر در بیہیت و جود شریک پر است۔
 بسبب آنکہ نَحْمَلُ مَشَقَّتِ حَمْلِ و مَقَاسَاتِ خَطِرِ وِلَادَتِ وَاوْرَاجِ
 طَلْقِ كَرْمَدِه - و اَوَّلِ قُوَّتِ كِه سبب حیاتِ فَرْزَنْدِ شُدِه -
 خُونِ بَدَنِ اَوْشْت - و مَدَّتِ مَرِيْدِ حِفْظِ وِیَاسْتِ و تَرْوِیْتِ
 اَوْ كَمُوْدِه - و از فَرْطِ شَقَّتِ خُوْرِ رَا فِدَايِه اَوْ دَانِشْتِه - و
 اَزِیْنِ پَنْهْتِ كِه مَحَبَّتِ وَاَلِدِیْنِ فَرْزَنْدِ رَا مَحَبَّتِ طَبْعِیِ اِشْت -
 و اِیْثَانِ رَا دَرِ رِعَايَتِ حُقُوْقِ فَرْزَنْدَاں اِخْتِیَاجِ بِه تَكْلِیْفِ
 نِیْسْت - بَخِلَافِ مَحَبَّتِ فَرْزَنْدَاں اِیْثَانِ رَا - لِهَذَا دَرِ شَرَايِعِ
 اَوْلَادِ رَا اَمْرٌ بِاِحْسَانِ بَرِ وَاَلِدِیْنِ بَشِیْرَةِ اَزْ عَكْسِ اِشْت -
 پَسِ مُمْتَضَايِه عِدَالَتِ اَلِ بَاشَد - كِه بِرِّ وَاَلِدِیْنِ رَا تَا لَمَّ
 طَاعَتِ خَالِقِ دَانَد - چُنَا نَخْجِه دَرِ اَیَاتِ اِنْحِیَازِ غَايَاتِ وَاَعَادِیْتِ
 پِدَايْتِ سَمَاتِ اِیْنِ مَطْلَبِ بِوَاَسِطَه اَزْ عَقِبِ اَلِ مَذْكُوْرِ و
 مَوْكَدِّ شُدِه - و چُوْنِ اِسْتِغْنَايِه سَاحَتِ اَلِیِّ اَزْ اَلِ مُتَعَالِیِّ
 اِشْت - كِه مُفْلِسَانِ كُوْبِه نِیْسْتِی دَرِ مُقَابِلِ نِعْمِ نَا اِسْتِغْنَايِه اَوْ
 یَا دَايِه شُكْرِی بَا كَافَا تِه تَوَانَنْدِ دَرِ اَمْد - و نِهَايْتِ اَقَامِ
 سَالِكَاں دَرِیْنِ رَا هِ اِخْتِزَافِ بَعْضِ وَقُصُوْرِ اِشْت - بَخِلَافِ پِدَا
 و مادر - كِه وُجُوْدِ اِخْتِیَاجِ اِیْثَانِ ظَاہِرِ پَسِ اَزِیْنِ سَببِ حُقُوْقِ
 اِیْثَانِ بِرِ عَايَتِ اَوَّلِیِّ بَاشَد - دِ بَحْسَبِ قَوَاعِدِ شَرِیْعَتِ رِیْبِ
 مُبَالَغَه دَرِ حَقِّ النَّاسِ بَشِیْرَةِ اَزْ حَقِّ اللّٰهِ اِشْت - چِه حَضْرَتِ
 حَقِّ سُبْحَانَه و تَعَالٰی جَوَادِ مُطْلَقِ اِشْت - وَ اِنْ اللّٰهُ لَعَفُوٌّ
 عَنِ الْعَالَمِیْنَ بِقَضِیْبِه مُحَقَّقِ دَرِ رِعَايَتِ حُقُوْقِ وَاَلِدِیْنِ بِسِه
 پِیْرِه تَوَانَدِ بُوْد - اَوَّلِ دَوْنِیْنِه خَالِصِ بَجَاں و تَقْطِیْمِ بَارِعِ
 بَزْبَاں وَاَرْكَانِ - و اِیْثَانِ اَوَامِرِ و نَوَاہِیْ اِیْثَانِ بَقَدْرِ اِمْكَانِ -

مادام کہ مؤدّی مقصبتے یا قوتِ مضامنت کُلی نباشد - و
 اگر مؤدّی بہ یکے ازینہا شود - بر سبیلِ مجاہلت مخالفت
 باید کرد - نہ بر سبیلِ مجاہدہ - اِن در صورتے کہ شرعاً
 واجب باشد - امامِ عزالی رحمۃ اللہ علیہ از ائمہ علمائے نقل
 فرمودہ - کہ در شیئہاتِ اطاعتِ والدین واجب است - چہ
 جلسے مباحات + دُوم مساعدت با ایشان در مصالحِ معاش
 پیش از طلبِ بے منت و توقعِ عوض - مادام کہ مؤدّی
 بخدو سے نشود + سووم اظہارِ خیر خواہیے ایشان در ستر
 و علانیہ - و مخالفت بر وصایایے ایشان - خواہ در حیاتِ
 ایشان و خواہ بعد از وفات - و چوں حقوقِ پدر را طرفِ
 روحانیّت غالب است - و حقوقِ مادر را طرفِ جسمانیّت -
 و لہذا تنبیہ در حقِ پدران و محبتِ ایشان بعد از قوتِ
 تیز حاصل شود - و حقِ مادران در سببِ معلوم کردہ -
 و باری سببِ مینیں اطفال با ایشان زیادہ است - پس اولے
 حقِ پدران بہ امورے کہ روحانیّت بر آن غالب باشد -
 مثلِ اطاعت و دعا و ثنا ائب باشد - و ثنائے حق
 مادران بچشمائیات مثلِ بذلِ مال و تزویجِ اشبابِ معاش -
 و چوں حقوقِ رذیلے است مقابلِ راین فضیلت - پس
 اورا ہم سہ نوعِ بارش در مقابلِ اوارع ثلاثہ - و کسانے کہ
 بمنزلے والدین باشند - چوں اجداد و انعام و احوال و
 برادرانِ بزرگ و دوستانِ حقیقی - ہم بشائبہ ایشان باید
 داشت - بقدرِ امکانِ مواصلات با ایشان باید کرد - و
 در حدیثِ صحیح است - کہ بہمنویں نیگو کارہا ان است

که شخص دوستان پدر خود را رعایت نماید - و بموجبی که
سابقاً ذکر نموده شد - که قرابت روحانی نیز معتبر است -
با معلم که پدر نفسانی است - همین طریق بلکه زیاده مشکوک
باید داشت +

لمعه ششم در سیاست خدم

حکیم عقل خدم منزله دست و پاکی و دیگر جواریح
شخص باشد - چه ایشان بکارهای اقدام نمایند - که اگر
ایشان نباشد - شخص به نفس خود متوجه آنها باید بشود -
والبتة عضوی از اعضای خود در آن استعمال باید کند -
و اگر این طائفه نباشد - اشباب راحت منقطع گردد - و از
حرکات و ترددات منوالی به هیچ صناعت و فضیلت اقدام
نمواند نمود - و علاوه اشباب سقوط و قار و هابت شود -
و انواع تعب و مشقت به شخص عائد گردد پس شخص
باید که ایشان را و دایع الهی دانسته شکر وجود آنها را
واجب داند - و با ایشان طریق رفیق و مدارات مشکوک دارد -
و زیاده از حد اعتدال ایشان را کار نفرماید - و اوقات
راحت برای ایشان تعیین کند - چه هر آینه ایشان را نیز
کمال و کلال و ضعف باشد - و دواعی طبیعت در چپیت
مرکوز - و ملاحظه باید کرد - که در جوهر فطرت میان او و
ایشان اشتراک است - و شکر آنکه حق تعالی ایشان را
مأمور او داشته بجا باید آورد - و بر ایشان جور نباید کند -
چنانچه حضرت منعم مکارم اخلاق علیه الصلوات و التحیات

مِنَ الْمَلِكِ الْخَلَّاقِ فَرْمُود - در ماکول و ملبوس ایشان را
 با خود برابر باید داشت - و چوں انسان کسی را برای خدمت
 قبول کند - باید - که اولاً به اِمحانِ نظر ملاحظه حال او
 بکند - و اگر تجربه درین باب بیشتر نشود - بفراسست و
 کیاست استیغانت نماید - و اصحاب صور متخالفه و تخطیبات
 متفاوته را اختیار نکند - چه غایباً خلق تابع خلق است -
 و خلاف آن نادر - و حکمای فرس گفته اند - نیکوترین
 چیزے از زشت صورت اوست - و در حدیث نبوی است -
 أَطْلَبُوا الْحَوَارِجَ عِنْدَ حِسَانِ الرَّجُلِ فَرْمُود - که چوں
 رسول بجای فرستند - باید - که نیکو نام و خوبصورت باشد -
 چه حسن صورت اول نفع است - که از شخص رسد -
 و در حدیثی دیگر است - که همه پیغمبران خوبصورت و
 خوش آواز بوده اند - و باید - که از مغولان چوں اغور
 و اعرج و اقرع و ابرص و نظائر آن اجتناب نماید -
 و چوں امارت کیاست از خادم مشاهده نماید - با او با احتیاط
 باشد - چه در اکثر حال حیلت و مکر باری خصلت باشد - و
 حیاے بسیار باندک عقل درین باب بهتر از عقل بسیار با
 وقاحت است - چه حیا بهترین خصلتهاست - و خادم را
 بکاریکه اثر قابلیت آن در او مشاهده و آلات آن او را
 مساعد و طبع او بآن ملائم باشد - مشغول باید کرد - چه هر
 کس با قابلیت کار بست - و همچنانکه از اسب حرارت نیاید -
 و گاو کرد و فر را نشاید - از هر کس غیر از آنچه قابلیت آن
 داشته باشد - چشم نتوان داشت - و چوں بخادم کارے

رُجوع کُند۔ بظہورِ اندکِ خللے اور از آن کارِ مغرورِ
 نباید کرد۔ چہ راینِ فِعلِ مُتَنَتِنِکَاں و کوتاہِ پیناں است۔
 و ہر آیینہ بعد از عرول او بد لے باید۔ و نتوان دانست۔
 کہ بدلِ بہتر ازو باشد یا بدتر و در دلِ خدمِ مُقرر
 باید داشت۔ کہ ایشان را جدائی ازو بہ بیخ و خجہ در حساب
 نیست۔ تا ہم بہ مروت نزدیکتر باشد و بوقا و کرم لائق تر۔
 و ہم موجبِ مزیدِ رغبتِ ایشان۔ تا شرطِ ہواداری و
 جائسپاری بتقدیم رسانند۔ چہ ہر گاہ کہ دوامِ اِختِلاطِ خود
 باخدمِ تصور نماید۔ خود را در مال و اسبابِ شریک
 او داند۔ و نعمت و مکننتِ او را نعمت و مکننتِ خود
 شناسد۔ و چون داند۔ کہ علاقہ ایشان مستحکم نیست۔
 و باندک چیزے قابلِ زوال۔ خدمتِ او را عاریتے شمارد۔
 و شرطِ اِشفاقِ بجا نیارد۔ بنگہ از براسے روزِ مفارقت
 ذخیرہ جمع کند۔ و اصلِ خدمتِ آنکہ محبتِ باعینِ آن
 باشد۔ نہ ضرورت۔ تا خدمتِ عاشقانہ کند۔ نہ مزدورانہ۔
 و بعد از آن باعینِ رجا باشد۔ نہ خوف۔ چہ اگر چوں
 مُحبتانہ نباشد۔ بارے مزدورانہ بود نہ مظلومانہ۔ چہ
 ہر گاہ کسی را بہ تحویف برکایے دارند۔ البتہ او را
 ذوقِ باطنی بآن کار نباشد۔ و بقدرِ دفعِ ضررِ بر آن
 اقدام نماید۔ و باید۔ کہ مصالحِ خدمِ را بر مصالحِ خودِ مُقدم
 دارد۔ و نوعی سازد۔ کہ کارہائے کہ بایشان متعلق است۔
 از سرِ نشاط کُند۔ نہ از رویِ عداوت و کُره۔ و در صلاحِ حال
 ایشان مراتبِ بجاہ باید داشت۔ و ایشان را بظنِ اُمیدوار

و از قدر خائفت باید ساخت - و اگر یکی از ایشان بعد از
 توبه گناه مراجعت نماید - بعتوبات لائقه او را گوشمالی
 باید داد - و بجزد این از او توبه نباید شد - و اگر بتکرار
 تجارب معلوم شود - که قابل اصلاح نیست - او را برودی
 نزوک باید کرد - تا بچاوردت او دیگر خدمت فاسد نشود - و
 بنده از آزاد بخدمت اولی است - چه میل بنده بارتقیاد
 و اطاعت و تادیب باخلاق و آداب سپید بیشتر است - و
 و هم انقطاع کثرت - و از طبقات خدم و عبید آنکه در او
 عقل و نطق و حیا و جلالت بیشتر باشد - برای خدمت
 نشس تعیین کنند - و آنکه عفت و کفایت و کسب در او
 بیشتر باشد - برای تجارت - و آنکه قوی تر و بر اعمال
 شاقه صبور تر - برای عمارت - و آنکه بیدار تر و بلند آواز
 تر - برای حراست - و اصناف بندگان سه اند - یکی حریه طبع -
 و دیگر عبید به طبع - و سوم عبید به شهوت - و اول را
 بشزله اولاد نزهت باید کرد - و دوم را بشزله دواب و
 مواشی - و سوم را بقدر ضرورت به دایم مشتهیات نگاه
 باید داشت - و بکسب مصلحت کار فرموده - و از اصناف
 سوم عرب به نطق و فصاحت و دما ممتاز باشد - و اما
 به جفایه طبع و تقویت شهوت موسوم - و از ایشان همیشه
 به وفا و ثبات قدم معروف اند - اما به کبر و عدم تحمل
 هوای موصوف - و عجم به عقل و سیاست و لطافت و کبیاست
 ممتاز - اما بحیبت و حرص و نفاق ممتاز - و روم بوقا و
 امانت و کفایت موسوم - اما به تحمل و نوم ملوم - و هند

نقوتِ حدس و دشم و چستی و جلاکی موموم اند۔ اما بسبب
عجب و رشک و مکر مذموم۔ و تزکی بشجاعت و جودت
خدمت و سخن منظر مذکور۔ اما بغیر و فساد و قسوت
و بے حفاظی مشہور +

مغرب در لغضے لواط

سنت اولیٰ در وصایایے افراطوں

مے گوید۔ حدایے را بشناس و حق او بنگاہ دار +
و ہمیشہ بہتت خود را بر تعلیم و تعلم مقصود دار و اہل
علم را بکثرت علم ایمان مکن۔ بنگہ اجتناب از شرور و
فساد اختیار کن + و از حق تعالیٰ چیزے میخواہ کہ زوال
را بمنفعت آن راہ باشد۔ بنگہ ازو باقربیات صالحات طلب
کن + ہمیشہ بیدار باش۔ کہ شرور را اشباب بسیار
است + آنچه نباید کرد۔ بازو نخواہ + و بدانکہ انتقام
الہی از بندہ نہ بر طریق غضب است۔ بنگہ بطریق تادیب
و تہذیب است + بہ تنقاسے حیاتے باہستہ قانع مباش۔
تا موتے شاہستہ بآن منضم نیاشد۔ و حیات را شاہستہ
مشہر۔ مگر آنگہ وسیلے اکتساب خیر باشد۔ بخواب و آسائش
میل مکن۔ الا بعد از آنگہ در سہ چیز مجاہدہ نفس
کرده باشی۔ یکے آنگہ تاہل کنی۔ کہ در آن روز بیخ خطائے

از تو واقع شده یا نه - دُوم آنکه اندیشه کنی - که آیا در آن
 روز بیج خیرے را اکتساب نموده یا نه - سوم بیج عملے را
 به تفصیر قوت کرده یا نه ، یاد کن که پیش از حیات چه بودی -
 و بعد از آن چه خواهی شد + هیچکس را ایذا مده - که
 کارهای عالم در معرض تغییر و زوال است + بد بخت
 آنکس بود - که از تذکر عاقبت غافل باشد - و از گناه باز
 نایستد + سزای خود را از چیزے که از ذات تو خارج
 باشد - مساز + در ایصال خیر مستحقان موقوف سوال ایشان
 مباش + حکیم مشمر کسی را که به لذتے از لذات
 دنیوی شاد شود - یا از مصیبتے جزع کند + همیشه یاد مرگ
 کن - و از مردگان عبرت گیر + حساست شخص از بسیاری
 سخن بے فائده او بود - و از اخبار بچیزیکه از او نپرسیده
 باشند - بشناس - و بدانکه کسی که شربر کسی خواهد -
 نفس او قبول شر کرده باشد + بازها اندیشه کن - آنگاه
 بگو - و پس از آن بعمل آور + دوست همه کس باش -
 زود بخشم در میا - تا غضب عادت تو نگردد + حاجت
 محتاج بفرودا بیفتن + مع چه دانی که فرودا چه حادث شود؟
 گرفتار را را معادنت کن - مگر آنکه بگوے بد گرفتار
 باشد + تا سخن هر دو خصم فهم بگنی - حکم میان ایشان
 کن + بقول تنها حکیم مباش - بلکه بقول و عمل هر دو
 باش - که حکمت قوی درین جهان بماند - و حکمت
 عملی بدان جهان رسد - و آسجا بماند + اگر در نیکی رنج
 بری - رنج نماند و نیکی بماند - و اگر از بدی لذتے یابی -

لذت نماند - و بدی برماند + از آن روز یاد کن که ترا
 آواز دهنند - و از آلتِ اشتناع و نطق مخروم باشی -
 نشنوی - و بگوئی - و نتوانی یاد کرد - یقین دان که مستوجب
 بجائے شدہ کہ آئینا نہ دوست شناسی نہ دشمن - پس
 آئینا کسے را بنقصان موسوم مدار - و جائے خواہی رفت
 کہ آئینا خداوندگار و بندہ بیگنا باشد - پس آئینا بکبر
 مکن - نوشہ مہتیا مکن - زیرا چہ دانی کہ رحیل کے خواہد
 بود؟ بدانکہ از عطایایِ الہی بیچ چیز بہتر از حکمت
 نیست - و حکیم کسے است - کہ فکر و قول و عمل او
 متوافق باشند + نیکی را مکافات کن - و بدی را در گذر +
 در بیچ وقت کار از کارہای بزرگ آن عالم ملالت
 نہاے - و در بیچ وقت تہاؤن مکن - و از خیرات تجاوز
 جائز مدار + بیچ سپید را در اکتساب حسد و سبیلہ ساز -
 و نزدیک اولیٰ بچمت سرورے زائل مکن - کہ از سرورے
 دائم اغراض کردہ باشی + حکمت را دوست دار - و
 سخن حکما بشنو + ہواے دنیا از خود دور کن - و از
 آداب ستودہ امتناع مکن + بیچ کار را پیش از وقت
 شروع مکن - و چوں بکارے مشغول شوی - از رویے
 فہم و بصیرت اشتغال کن - بتوانگری معجب مباش - و
 از مصائب شکستگی و خواری بخورد راہ مدیہ + با دوست
 معاملہ چنان مکن - کہ بحاکم محتاج شوی + با دشمن معاملہ
 چنان کن - کہ اگر بحاکم عرض رود - ظفر ترا باشد +
 با بیچ کس سفاہت مکن - و با ہمہ کس تواضع کن +